

УДК-32 7+340.2+947.7"19"

Кірсенко М.В.

## УКРАЇНА І ПОЛЬСЬКО-ЧЕСЬКІ ВІДНОСИНИ 1918-1920 РОКІВ

*Під час Першої світової війни український національно-визвольний рух скеровувався проти Російської імперії та орієнтувався на Центральні Держави, тоді як чехи, їх Національна Рада і легіони у Сполучених Штатах і країнах Антанти прагнули зруйнувати Австро-Угорщину. Київ і Прага так і не змогли порозумітися, коли восени 1918 р. Західноукраїнська і перша Чехословацька республіка стали наступниками Австро-Угорщини.*

*Взаємні зазіхання поляків і чехів на Тешинську Силезію, словацькі Спиш і Ораву зробили Варшаву і Прагу суперниками. Прага співчувала опорі українців польській навалі у Східній Галичині. Коли Україну було загарбано Радянською Росією, а почасти Польщею, то притулок втікачам надала Чехословаччина, мало не єдина держава, де українці на той час мали змогу вижити і зберегти самобутність.*

Відколи легендарні праотці Чех і Лех повели сородичів на захід з прикарпатської колиски, стосунки між їхніми нащадками завжди склалися непросто. Русь-Україна посідала неабияке місце, але на відміну від поляків, її взаємини з чехами відомі гірше. Згадуються чеські жінки Володимира Великого до хрещення, популярність житія св.Людмили, лицарі Яна Жижки при Грюнвальді, запозичення козаками гуситської тактики, міські братства одновірців, і ставлення Яна Амоса Коменського до Богдана Хмельницького, захват Тараса Шевченка чехом-любомудром Шафариком, безцензурне видання "Кобзаря" і виступи Івана Франка в Празі. Від романтиків-будителів Слов'янського Відродження і Весни Народів шлях простелився до чеських колоністів на Волині, підприємців і митців у Києві. Аж до національного самовизначення наприкінці Першої світової війни українсько-польські взаємини були здебільшого напруженими через суперечності в Галичині. Натомість з чехами утримувалася взаємна зацікавленість. В Києві виникла добровольча Дружина св.Вацлава, і розбудовувалися легіони, діяло військово-бюро петроградської філії Чехословацької Національної Ради, що з Парижа розгорнула акцію за відокремлення від Дунайської монархії. Але на заваді постала їх протилежна орієнтація, бо чехи сподівалися

на визволення завдяки підтримці Франції, решти держав Згоди (Антанти) і Сполучених Штатів, а українцям неминуче довелося формувати корпус Січових Стрільців у складі габсбурзького війська на боці австро-німецького блоку проти головної поневолювачки - Російської імперії. Не дивно, що коли після укладення Брест-Литовського миру 1918 р. до Праги прибули влаштувати консульство в пошуках контактів делегати від Української Держави, обіцяючи сплачувати сировиною і готовою продукцією товари чеських фабрик, то чехи гостей бойкотували, а німці навпаки радо вітали їх в надії на вихід з економічної блокади. Окупована австро-німецьким військом і відтята фронтом від Заходу, Україна під загрозою інтервенції Червоної Армії і Білої Гвардії мусила триматися Відня і Берліна, які чемно вітали атрибути її суверенності, хоча це не заважало водночас визискувати край реквізиціями і підтримувати консервативні кола землевласників. Генеральний секретар Чехословацької Національної Ради Е.Бенеш у Парижі одержував повідомлення від конспіративної мережі чеської мафії в Австро-Угорщині, що, за словами київських емісарів, в Україні зберігся відчутний вплив прихильншав злуки з Росією.

За браком інших джерел, ці розповіді діячів гетьманського табору заважали

сформувати адекватне уявлення про Україну, хоч у Чехії, Моравії, Силезії й Словаччині етнолінгвістична ситуація і психологічна готовність до усамостійнення виглядали тоді не ліпше. Лише поступово замість обачливої лояльності щодо габсбурзько-лотаринзької династії та надій на кон'юнктуру вигідних замовлень для промисловості на початку війни, поступово під впливом поразок Центральних Держав, виснаженості і негараздів, чеські політичні діячі на батьківщині почали зважати на альтернативну перспективу і дедалі більше солідаризувалися з зусиллями жменьки емігрантів на Заході. Обуренню широких верств людної злочинною війною сприяли кількасот тисяч революціонізованих вояків-поверненців з російського полону, а також реквізиції й репресії, зубожіння і цілком реальна примара голоду. Коли врешті виявилась марною остання відчайдушна спроба німців здобути перемогу, їх кволіші партнери, Османська імперія і Болгарія, восени 1918 р. визнали неминучість капітуляції. Врешті-решт, незважаючи на умовляння Берліна, цісар Карло і його уряд збагнули, що Австро-Угорщина зазнала поразки і опинилася перед небезпекою дезинтеграції, а в Загребі, Люблянці, Празі та в інших містах активізувалися Національні комітети, вимагаючи суверенізації.

В Австрійській Силезії, що разом з Чехією і Моравією завжди належала до Земель Корони св. Вацлава і мала строкатий склад населення, поляки 19 жовтня 1918р. створили Національну Раду Тешинського (по-польськи Цешинського) князівства. Цей вчинок загрожував чварами, та місцеві активісти сподівалися на взаємні поступки і компенсації. Польському політичному таборі бракувало згоди: національний демократ Р. Дмовський очолював емігрантську Раду в Парижі, натомість соціалістичний діяч Ю. Пілсудський мав намір визволити Варшаву з-під ярма росіян саме за сприяння Центральних Держав. Австрофільський лоялізм галичан заважав емігрантам, які усвідомлювали потребу співпраці з чехами, бо ті відзначалися згуртованістю і мали боєдатне військо на боці Антанти [1]. Польські ж легіони формувались обабіч фронту. Голова Чехословацької Національної Ради професор

Т. Г. Масарик на той час мандрував Сполученими Штатами, прагнучи поряд з іншим сприяти порозумінню поляків з литвинами в чварах за Вільнюс, а греків з албанцями в зустрічних зазіханнях на Епір тощо. Емігранти уповноважили Т. Масарика очолити Середньоевропейську унію. На заваді задумові постали усобиці, поляки вийшли з унії через сварку з українцями Галичини. (У поділах Речі Посполитої Габсбурги колись ґрунтували свої сумнівні права на спадок Galizien und Lodomegien династичними зв'язками давньої Галицько-Волинської держави з Угорщиною. (Штучна назва Лодомерії походить від Володимира Волинського, що не належав австрійцям. Цісарська бюрократія підпорядкувала Краків крайовому сеймові у Львові з панівним статусом поляків і конкурентною альтернативою українців).

Прихильники емігрантів у Сполучених Штатах не бажали втрачати жодної ланки з омріяного блоку від Балтики до Егейського моря. Вони будь-що хотіли Закарпатську Україну, за тодішньою термінологією Угорську Русь, забрати з-під влади Будапешта, хоча припускали її прилучення до Росії після відновлення там ладу, знищеного більшовиками. Не бракувало й прибічників України, якщо Київ збереже незалежність. Лише на випадок, якби ці альтернативи виявились неможливими, Американська Національна Рада русинів на чолі з юрисконсультом Дженорал Моторе Г. Жатковичем восени 1918р. дістала згоду Президента США В. Вільсона на автономію краю в межах якоїсь поки що не названої держави. У Філадельфії Жаткович казав Масарикові про федеративну злуку Угорської Русі з Чехословаччиною [2]. Враховуючи низький рівень свідомості і освіти краян, емігранти взяли на себе відповідальність за долю далекої вітчизни шляхом плебісциту між русинами в Америці. Чехи прагнули мати коридор для безпосереднього контакту з дружньою Румунією і запобігти появі спільного кордону Польщі з Угорщиною, конкурентів Праги в Тешині й Словаччині.

На принциповій зустрічі з Е. Бенешем в Женеві ватажки празького Національного комітету вирішили обстоювати на мирній конференції непорушність історичних кордонів для Чеських Земель, а Словаччини домогтися на етнічній засаді. Довідавшись в Празі 28 жовтня 1918 р. про беззастережну згоду Австро-Угорщини укласти зі Сполученими Штатами і державами Згоди перемир'я на будь-яких умовах, чехи в Празі зрозуміли, що монархія вже агонізує, і проголосили незалежність. Подібні ж події відбувались у Хорватії, Словенії, Трансільванії (Семиградці). У Кракові постала 27 жовтня Ліквідаційна комісія, яка домогалася поширити владу відроджуваної Польської держави на цілий терен архаїчного Королівства Галичини і Лодомерії, а також Австрійської Силезії. Поляки 30 жовтня 1918р. роззброїли цісарські гарнізони і підпорядкували Західну Галичину до Сяну. Самостворена крайова Польська Національна Рада заявила претензії на владу в Тешинському князівстві. У відповідь чехи в Оставі створили свій Земський Національний комітет Силезії, та це було запізно: за вказівкою з Кракова польські жовніри роззброїли солдатів-німців. Українські Січові Стрільці в ніч з 31 жовтня на 1 листопада опанували позиції у Львові та Східній Галичині. Але проти них одразу повстали місцеві поляки.

Польський Національний комітет у Парижі не міг клопотатися про визнання його Антантою за тимчасовий уряд через компрометацію проавстрійським курсом співвітчизників у Галичині. Польща мріяла злучити донедавна російські й німецькі терени. Але на відміну від Чехії, згуртованої навколо спільної мети координацією вітчизняних діячів і емігрантів, спустошеній Польщі дуже бракувало монолітності державотворення. У Парижі діяв надалі Національний Комітет. У Варшаві доживала віку створена під час німецької окупації 1915-1918 років Регенційна Рада. В Любліні був Народний уряд, у Кракові Ліквідаційна комісія, а в Тешині підлегла їй Національна Рада. Австрійські югослов'яни (словенці, хорвати, серби) обмірковували свої стосунки з Сербським

Королівством. Румунія після вимушеного поразкою миру з німцями шойно відновила війну проти них і була між переможців, але на переговори її поки що не запрошено. В Україні після повалення Гетьманату палахкотіла громадянська війна; при цьому Директорії відновленої Народної Республіки довелося вести дипломатичну гру з Антантою, налагоджувати взаємини з Галичиною, боронитися без боєздатного війська від Білої Гвардії й Червоної Армії. У Литві, Фінляндії, Естонії, Латвії точилися запеклі бої з відвертим втручанням до них німців і росіян.

На Австрію, Угорщину, Німеччину невпинно сунула примара революцій, лякаючи помірковані кола ексцесами. Чехословацький міністр закордонних справ Е. Бенеш з Парижа просив свого нового прем'єр-міністра К. Крамаржа запобігати в Празі поширенню фатальних чуток про заворушення, а творити репутацію міцного режиму. Він інформував президента Т. Масарика, що бере участь у переговорах про перемир'я з Німеччиною. Бенеш закликав держави Антанти швидше окупувати зручно розташовані Чеські Землі з їх мережею шляхів, аби вже звідти впливати "на німецьку Австрію, Угорщину, на Галичину і Польщу, а цим і на Румунію і Україну". Адже Чехія, стратегічно "застромлена до німецької території" біля Берліна, зустріне "з безмежним захватом" вояків Антанти. Масарик у Вашингтоні розмовляв про це з послом Франції [3].

Парадокс кричущо суперечливих критеріїв полягав у тому, що на Помор'ї та в Силезії поляки обґрунтовували свої домагання етнічними доказами, а ось щодо Литви, Біларусі, України нехтували ними на користь історичних. Це не було чимось унікальним: чехи так само надавали перевагу етнічним, історичним, економічним чи стратегічним міркуванням, залежно від теренів застосування. Поляки називали свою відроджену з півторасторічного небуття республіку Другою, зголошуючися до мультинаціональної Речі Посполитої XVI-XVIII сторіч. Німці й австрійці,

навпаки, доводили, що їхні республіки не мають нічого спільного зі збанкрутілими імперіями Гогенцолернів і Габсбургів. Бенеш скептично сприймав амбіції шойно виниклої Польщі, бо вважав, що Галичина і Волинь "мають очевидячки бути поглинені Росією". Чеський капітал прагнув ринків, та за непевністю ситуації в Галичині й Буковині, Живнostenський банк обмежився обслуговуванням поточних рахунків у цих колишніх коронних краях австрійської Цислейтанії. Розвідка США вважала, що Бенеш спритно "використає свої здібности до інтриг, аби радикально запобігти здійсненню польських зазіхань" [4].

Разом з Австро-Угорщиною сконало її "Королівство Галіції Лодомерії", а підтримані народом Січові Стрільці привели до влади в Східній Галичині нову Українську Національну Раду, що доручила К. Левицькому сформувати уряд. Заздалегідь був готовий апарат повітових комісарів і комендантів від Сяну до Збруча, тож ця чіткість вигідно відрізнялася від незграбних імпровізацій на Великій Україні, де вадив брак адміністрації й війська. Висунено було претензії на терени потойбіч Карпат і Північну Буковину. У Перемишлі діяла польсько-українсько-єврейська комісія. Три тижні точилися бої у Львові, де 6 листопада виник польський Комітет безпеки і охорони громадського майна. Прагнучи підкорити собі Східну Галичину з її переважно українським населенням, поляки розпорошували сили, а розбрат між Ю.Пілсудським і консервативними польськими ендеками (національними демократами) гальмував міжнародне визнання Польщі.

Польська адміністрація Тешина диспонувала там збройними загонами, але, боячись пролетарських заворушень, погодилася на переговори з чехами. З Праги Національний комітет уповноважив Земський Національний комітет для Силезії на тимчасову угоду з питань постачання, транспорту, охорони порядку [5], та комітет вже 2 листопада уклав в Оставі протокол з польською Радою, згідно з якою демаркація на етнологічній засаді залишала вугільний басейн Карвини і залізницю полякам. З чотирьох повітів

князівства чехам відтак припадали би Фридек і частина Фриштата [6]. Сподівалися на злагоду Варшави і Праги [7]. Чехи оперували історичним правом, хоча забували про це на Словаччині чи Карпатській Україні. Справжнім мотивом були звичайно ресурси краю, важка індустрія, стратегічні міркування. Волевиявлення людності відіграло другорядну роль. Поляки зажадали північну Ораву і Спиш. Масарик марно мріяв про спільний бар'єр проти Німеччини. Польський генерал оголосив мобілізацію в Тешинському князівстві й лише згодом замінив її набором волонтерів, після протестів з Праги [8].

Відроджена Польща була вельми хиткою і різномірною. Маючи на меті запобігти цим чварам, Регенційна Рада доручила 11 листопада командування і тимчасову владу діячеві ППС (Польської соціалістичної партії-фракції) Ю.Пілсудському, який напередодні вийшов з ув'язнення в німців, які інтернували його за відмову обіцяти беззастережну вірність Центральним Державам. У Варшаві він обійняв посаду з екзотичним титулом Начальника Держави. Східна Галичина чекала тим часом допомоги з Великої України. В Києві Національний Союз і Головна Рада буковинських, галицьких, угорських українців закликали чимдуж рятувати братів і сестер за Збручем. Міністерство шляхів сполучення вислало місію узгодити довіз війська, зброї, харчів. До Львова прибув авангард корпусу з Наддніпрянщини. Національна Рада схвалила 13 листопада 1918 р. тимчасовий Основний закон, а наступного дня і офіційну назву Західноукраїнської Народної республіки (ЗУНР) [9]. Це позбавило поляків змоги мотивувати агресію проти такої ж країни-наступниці нібито встановленням ладу на своїх теренах.

Празька преса засудила компроміс тешинців, а Земський комітет просив потай свободи рук окупувати цілу область. Прага відмовила, виграючи час. Крамарж бідкався, що не можна існувати без вугілля Східної Силезії й Кошицько-Богуминської

залізниці на Словаччину. Польський командувач у Тешині, генерал Роя вирушив до Галичини. Ю.Пілсудський хвилювався за становище на сході, де більшовики визнали незалежність Польщі, України і Фінляндії, але одразу почали інтервенції з утворенням маріонеткових урядів. Раптова атака дала 22 листопада полякам контроль над Львовом, і стрільці ЗУНР відійшли звідти, але театр війни лише розширився. На вимогу ендеків, переговори Рої з українцями було перервано, а провід дано енергійному генералові Т.Розвадовському. Згодом Роя збагнув цю короткозорість: "Національна демократія агітувала, підбурювала проти надмірних зазіхань українців, але ми, польська лівіця, цю не потрібну з моменту забезпечення Польщі війну терпіли і провадили" [10]. Бенеш писав про перебіг подій, що важливо зараз, чи згоден уряд пристати на позицію поляків у питанні про Східну Галичину. Він особисто виступав не за польську Галичину, а як максимум, хотів зберігати нейтралітет.

Чеський прем'єр-міністр хотів контролю над шахтами Силезії, бо вугілля надходить мало, а поляки і росіяни буцімто лише й мріють заслати тисячі більшовиків до Чехії з Галичини й Моравії. Польські сили було зв'язано на сході, де вималювалась перспектива соборної України. У Фастові 1 грудня 1919 р. було укладено злуку Західної України з Українською Народною Республікою на умовах внутрішньої автономії з огляду на історичну специфіку. 3 грудня Національна Рада у Станіславові, де перебував уряд після втрати Львова, затвердила ухвалу і назвала ЗУНР "колишньою державою" [11]. За обставин позірною зміцнення України і свого гострого конфлікту з німцями за Мазури та Верхню Силезію і з Литвою за Віденську область, полякам хіба що на півдні ще бракувало самовбивчого зіткнення. Їх турбували чутки про зосередження чеського війська. Земський комітет поширив свою юрисдикцію на цілу Оравську і Тешинську Силезію, де поляки нібито мали не більше компетенції, ніж судетські німці. Польща відповіла 10 грудня мобілізацією на всіх підконтрольних їй теренах.

Бенеш пообіцяв Крамаржові просити в Парижі дозволу запровадити до Тешина військо Антанти з Заходу. Пілсудський писав Масарикові, аби білатеральна комісія залагодила наслідки краху Австро-Угорщини для обох націй. Листа емісари повезли до Праги 17 грудня [12]. У Кракові поляки уклали тоді ж компенсаційну угоду про поставки вугілля за цукор. Консул Р.Венгерович від імені "політичної місії польської республіки в Чехії" обурено повідомив у Празі міністерству закордонних справ, що напередодні чеське військо перетнуло кордон польських теренів. Адже Польща прагне братнього добросусідства, але боронитиме "історично-національні права". Польську делегацію зустріли чемно, але празька преса зловтішалася з безладдя Варшави і Кракова [13].

Т. Масарик у першому президентському зверненні до нації 22 грудня згадав про потребу дружби, співпраці, економічної й військової угоди з Польщею, а водночас засудив дії поляків у Силезії. Чехословаччина готова до поступок, лише коли одержить цілу область і дочекається внутрішньої стабілізації в польській державі [14]. Президент повторив на новий рік, що щиро прагне союзу з Варшавою, Бухарестом, Белградом, Афінами. Своім авторитетом він допоміг прийняттю розв'язати чвари румунів з югославами за Банат. Проте, якщо опір німців у Чехії швидко нейтралізували, то на Тешин зазіхали такі ж, як і чехи, партнери і протеже Антанти. Міністерство закордонних справ Франції радило зміцнити Польщу. Анексія нею Галичини запобігла би спільному кордонові Радянської Росії з революційною Угорщиною і кволою Чехословаччиною. На Ке д'Орсе боялися не чеського русофільства, а лівого радикалізму [15]. В грудні долинули чутки про передислокацію з Франції сформованої там польської армії Галлера до Силезії, нібито проти німців. Загони чехів рушили на Спиш і Ораву. Поляки не вважали поділ відповідним етнографії, та Прага відповіла, що визнає старий кордон Угорського королівства (Корони св.Іштвана) на Словаччині за лінію демаркації аж до остаточної ухвали [16].

Доки Антанта не визнала формально варшавського уряду, в Парижі Польський комітет, єдиний легальний репрезентант нації, мав реагувати на чутки про окупацію Силезії чехами чи французами [17]. На Ке д'Орсе до чехів ставилися прихильно, як мав нагоду переконатися К.Крамарж, який прибув у січні до Парижа, щоб очолити делегацію своєї республіки на мирній конференції [18]. Італійці підтримували чехів, доки ті не орієнтувалися винятково на Париж, а антиюгославські тенденції на березі Тібра не переважили симпатії до союзників Белграда. Бенеш радив голові Польського комітету Р.Дмовському відкласти справу Тешина до кінця конференції. Але той волів залагодити швидко [19]. Постійний секретар британського міністерства продовольства В.Беверидж обговорив з Масариком нестачу вугілля, падіння виробництва, і радив вислати принаймні невеликий загін як свідчення, що чехи є частиною союзницьких сил. Бенеш пояснив генеральному директорові з постачання Г.Гуверові, що поставкам до Відня вадять банди поляків.

Більшість басейна хотіли поляки, які мають інші родовища. А на чеській індустрії ця втрата позначиться згубно, вугілля також забезпечувало залізницю, а від них залежало постачання харчами Відня. Бенеш залякував французького міністра закордонних справ М.Пішона "пошестю" більшовизму з Галичини. У Силезії, казав він, шовіністи-поляки маніпулюють Карвиною, Остравою, Тешиним. Звідти вигнано інженерів, виробництво припинено, виник комітет робітників. Тешин належить до провісшуй Корони св.Вацлава, що їх окупацію чехами санкціонувала Антанта. Варшава ж взагалі не має авторитету: "Ми хочемо надати акції міжнародного характеру і роз'яснити полякам, що долю регіону остаточно розв'яже мирна конференція" [20]. З Кракова Ліквідаційна (згодом Урядова) комісія для Галичини, Тешинської Силезії, Верхньої Орави і Спиша порядкувала ще й окупованим поляками краєм північної Словаччини. Польський уряд критикували звідусіль, а Антанта його нтюрвала. На заході точилися бої з німцями, розгорталася експансія

на Литві, в Біларусі і Україні. Керівники Антанти боялись, що Польща зазнає краху з надмірними зазіханнями і сумнівними правами. Аби подолати безвладдя, Начальник Держави Ю. Пілсудський доручив відомому митцеві І.Падеревському очолити кабінет і міністерство закордонних справ, обмеживши прерогативи паризьких ендеків з Національного комітету. Польща нагально потребувала вийти з ізоляції, бо ж не могла бути антиверсальською, антирадянською і антинімецькою водночас. До Варшави збиралася місія: французький генерал і британський полковник. Англійці сумнівалися щодо прав Польщі на нафтоносне Прикарпаття. А Варшава і Національний комітет у Парижі боялись, аби тимчасові демаркаційні лінії у Познаньщині чи Галичині не визначили заздалегідь кордонів з Німеччиною і Україною [21]. Падеревський домагався в Антанти зброї для боротьби з більшовизмом. Чехи не забарилися дати дозвіл на цей транзит [22].

Консолідація Польщі дозволяла розраховувати на участь тешинців у виборах до сейму 26 січня. Військо чехів дістало наказ цьому запобігти. З Парижа Бенеш застерігав не вдаватися до окупації, доки прийдуть французькі загони. Чеський уряд ухвалив 19 січня обсадити спірні землі, але Масарик наполющ аби це відклали. Клеман-Симон, представник Франції, радив не квапитись [23]. Нервозність зростала, мітинги в Силезії вибухли перестрілками. Бенеш і Крамарж перебували в Парижі, а міністр внутрішніх справ Чехословаччини А.Швегла сполучав на батьківщині тимчасово також функції голови уряду і міністра закордонних справ. Ухваливши 10 січня статут урядової комісії для Галичини, Силезії, Орави і Спиша, поляки поширили без згоди Антанти компетенцію на спірні терени, оголосили там мобілізацію і вибори до сейму. Краків підпорядкував собі судочинство і залізницю, змінив урядовців. Ображена Прага зважала, що поляки "мають загрозу на сході й зайнятій боротьбою з німцями". Чехословаччину

визнано в її кордонах, а статистика демографії ненадійна, бо ж роздерто геолого-економічний комплекс Карвини з Остравою, де спинилися виробництво і транспорт. Прага субсидувала мешканців, постачала харчами і порядкуватиме там військом "під командою офіцерів Антанти" [24]. Польща драгувала всіх війною на трьох фронтах. Париж спорядив місію, щоб застерегти поляків від безглузких загарбань. Польські сили кинуті було допомогти повстанню проти німців на Познаньщині.

Чехи зосередили на вихідних позиціях до 15 тисяч вояків, і стурбований Падеревський просив Францію терміново втрутитися. Прага легковажно поклалась на авторитет мундирів Антанти в надії, що це вибачливо санкціонують *post factum*. Вранці 23 січня вчинено спробу здобути Тешин. Французький підполковник-чех, майор-британець, майор-італієць чеського походження і американський лейтенант-чех відвідали польського коменданта і ультимативно зажадали вивести гарнізон з князівства. Військо рушило, пролунали постріли, бої з втратами тривали тиждень у місті та околицях. Під оплески парламенту Швегла сповістив, як "наші вояки Антанти" здобули Карвину, звідки "більшовицькі агітатори" підбурювали до революції. Уряд "вирішив надіслати військо Антанти" і забезпечити переваги впорядкованої держави [25]. В надії, що чехів стримає Антанта, польські загони з Силезії пішли на Львів. Англо-французи дезавуювали союзне прикриття. Бенеш почув догани. [26] Тактичний успіх супроводила моральна втрата [27].

Бої в Галичині були пов'язані з інцидентом у Тешинській Силезії, що відволікав поляків і гальмував здійснення оперативних планів біля Самбора. Там відчайдушний опір стрільців Української Галицької армії польському наступові захопив чехів також до непохитності [28]. У Празі не хотіли анексії поляками Східної Галичини і раділи Західноукраїнській республіці. Просування чеських загонів на схід взимку підбадьорило українців, у Варшаві довідалися про збирання добровольців у Шариші проти Польщі. Чеська преса співчутливо передруковувала звістки

українського прес-бюро з театру війни. Зацікавленості сприяла злука Західної України (ЗУНР) з Українською Народною республікою (УНР). На скликаний до Києва Конгрес трудового народу було обрано за куріальною системою 593 делегати, і зарезервовано 65 мандатів галичанам. Президента ЗУНР Петрушевича кооптовано до складу Директорії УНР. На Софійському майдані урочисто 22 січня відбувся Акт Злуки. Після тримісячних виснажливих боїв деякі польські діячі в Парижі й на батьківщині схилялися до розмежування з українцями за ціну відмови від Львова і Бориславського басейну. Шеф Генерального штабу С.Шептицький пропонував це у Бельведері Військовій раді, проте Розвадовський від Командування-Схід наполягав на суто воєнному розв'язанні [29]. Не погодившись зі Шептицьким, головнокомандувач відхилив його відставку, а Генеральний штаб очолив полковник С.Галлер.

Дії Варшави й Праги впливали з випробуваної тактики доконаних фактів. Масарик і Бенеш казали, що республіка є цитаделлю поміркованості. Сподіватися на поблажливість французів нібито давали підстави їхні рішення вислати до Праги військову місію, підпорядкувати чеські збройні сили маршалові Фошу, підтримка претензій Праги на Словаччину. Лідери Антанти заслухали сторони. Р. Дмовський навів перевагу польської людності [30], а Крамарж заперечив, що Франція і Великобританія дозволили Празі історичні кордони [31]. Глава уряду Франції Ж.Клемансо драгувався, як це так, що "найменша країна, зробивши найлегший дружній жест в бік союзників, хоче бути в привілейованому становищі" [32]. Британські експерти вважали, що чехи зазіхають на етнічну засаду, проте присудили б їм Тешин з виправленнями на користь Польщі [33]. Бої тим часом було припинено. Президента США В.Вільсона хвилювали над усе поставки вугілля й товарів та вільний пропуск військових вантажів залізницею для Польщі напередодні її зіткнення з Росією.

Верховна Рада Антанти ухвалила з застереженнями, що чехи мусять відійти до прелімінарної демаркаційної лінії, залишити полякам Тешин і терен аждо залізничної колії Богумин-Яблунков, але можуть зберегти третину князівства і басейн Карвини [34]. Рада заборонила всілякі провокаційні вибори і мобілізаційні заходи. Дмовський і Бенеш підписали 3 лютого угоду, контрастигнували її дипломати великих держав. Чехословаччина мусила постачати Польщу вугіллям, а також дозволити транзит боєзапасу для поляків проти Росії з гарантією, що цю зброю не буде застосовано проти чехів. Паризька угода є першим актом стосунків Варшави з Прагою. Попри формальне замирення, мріям Масарика про федерацію не судилося здійснитись [35]. Завдяки відлизі напруга трохи вщухла, тож зосереджений на Моравії стратегічний резерв чеського вшська міг бути використаний тепер проти угорців на Словаччині. Потенціал конфронтації не вичерпувався Тешинським питанням, але воно затруювало відносини. Італійці підтримали Польщу для узгодження з нею координованої політики на Дунаї. Верховна Рада звеліла союзницькій комісії виробити проект. Вважаючи поділ катастрофою, комісія схилилася санкціонувати буферну проміжну державку, але француз назвав це ілюзією, бо в новоутворі владу неминуче взяли б згуртовані заможні німці-промисловці й шахтовласники.

Зі словацького Пряшева москвофіли з Карпаторуської національної ради А. Бескид, Д. Собин, А. Куник писали В. Вільсонові на початку 1919 року: "Сепаратизм українських політиків вважаємо за тимчасове, анти-слов'янське, антикультурне, асоціальне явище, плід австро-німецького імперіалізму" [36]. Вони переконували чеського мпїистра оборони В. Клофача, що "руському народові Лемківщини" загрожують люті поляки, гірші від германізаторів, благаги вжити заходів і врятувати "уламок руської галузки угроруського національного племені, що живе на південному схилі Карпат, чию свободу і незалежність забезпечить Чехословацька республіка". Єлинек і Бескид закликали Бенеша і Крамаржа боронити "права Лемківщини на вільне національне життя, як

заопікувалися братнім серболужицьким племенем". Стратегічне значення смужки цих земель визначають зручні гірські проходи, невичерпні джерела нафти, поклади солі, вугілля, заліза. Інкорпорувавши її, чехи не потребуватимуть імпорту сировини. Захист цієї "руської галузки" порівнювався з боротьбою легіонерів у Росії проти "німецької погибелі і поневолення, поширюваних за допомогою більшовизму". Меморандум просив "розслідувати польські звірства, відвернути їх надалі окупацією загрожуваного терену чехословацьким військом", шакше Лемківщину спустошать "во славу Польщі" [37].

Стосунки затьмарило і ставлення до України, охопленої війною, але багатої на ресурси і потенціал співпраці. В березні референт з резорту Підкарпатської Руси (Закарпатської України) в канцелярії чехословацького Президента Я. Нечас, який колись жив у Києві, розпочав низку публікацій брошурою "Щире слово про чесько-украшські контакти". Він закликав покласти край недовірі. У старому рейхсрагі депутати-українці "ніколи не голосували проти чехів у істотніх національно-політичних питаннях (за винятком маленької буковинської фракції Василька)" [38]. Чимало залежало від фортуни на фронтах. Сейм голосами націоналістів ухвалив 4 квітня неподільність Галичини, і Польща загрузла у війні з Західною Україною. Соціаліст І. Дашинський радив дати східну частину області українцям, за винятком Львова і нафтопромислііз Борислава. Прага встигла укласти 11 квітня угоду з Західноукраїнською республікою про закупівлю 9 тисяч цистерн прикарпатської нафти за цінами нижче від світових. Чехи пообіцяли озброїти Українську Галицьку Армію, дати вугілля, цукор, текстиль, інші товари. У Станіславі, де перебував уряд ЗУНР, і Самборі діяли чеські репатріаційні місії, працював консул Д. Полак, українські дипломатичні представництва були в Празі, Берліні, Відні, Будапешті. Тривали обмін кур'єрами і залізничний зв'язок, чехи обмірковували ідею блоку з українцями,



румунами і югославами проти Польщі, Угорщини, Австрії [39]. Але поляки в середині квітня почали наступ у Галичині й перехопили стратегічну ініціативу.

Компроміс Тешинської комісії між економічною і етнічною засадами було названо лінією Тіссі, за ім'ям її автора, або ж Лариша, місцевого індустріального магната. Британці з Вищої економічної ради називали чвари згубними, бо вони гальмували вугледобування і розподіл харчів. Комісія давала полякам Тешин, шахти Карвини, промисловий Тшинець, колію з Богумина на Словаччині. Бенеш схвалив "продаж артилерійських матеріалів полякам, бо з ними точаться переговори про угоду. Треба висунути умову, аби компенсували товарами". Офіцери-поляки відвідали заводи Шкода, що розпочали поставки зброї. Варшава обіцяла гас, мазут, бензин [40]. Маючи в Галичині сім власних нафтоочисних заводів, чехи перервали переговори зі Стандарт Ойл про імпорт нафтопродуктів.

Очолена американцями комісія з вугілля контролювала Тешинський, Острівський та Домбровський басейни. Президент Вільсон пропагував всеєвропейське умиротворення, обмеження озброєнь і арбітраж. Він уважно стежив за французами, які хотіли посилити Польщу. Париж і Рим побоювалися перспектив контакту радянських фронтів Угорщини і Росії з розбурхуванням соціальних заворушень. Байдужий до Визвольних Змагань в Західній Україні, Париж зрештою не заперечував, що польське військо розгорнуло 14-16 травня наступ на Самбір, Стрий, Станіслав назустріч румунам, які просувалися з Буковини. Антанта скептично ставилася до кволої ЗУНР, а до УНР плекала недовіру за її соціалістичну фразеологію. Українці марно зверталися до Праги в надії стримати польську навалу біля Борислава і сперти оборону тилом на Карпати. Після завданої угорською Червоною армією нищівної поразки чехам у Словаччині ставлення їх до України ставало дедалі прагматичнішим. Париж вразила скептичність Бенеша з прав українців на Галичину, адже ще нещодавно чехи міркували про конфедерацію з Україною.

Чеський міністр гнучко ставився до всіх, за винятком Франції, яку полюбив ще замолоду, від років свого навчання в Діжоні. Запобігав він перед Антантою і США, а з іншими дозував принади і приховані погрози. Спокушаючи поляків компенсаціями у Верхній Силезії, Бенеш згадував принагідно дружбу з югославами і натякав, що Чехія стоятиме на боці Росії, аби не відбулося зближення з Польщею. Він зазначав, що чехи не мають ускладнень і з німцями. Німеччина ще не прийняла вимог важкого Версальського миру і мріяла заручитися принаймні чеським нейтралітетом на випадок війни з Польщею чи інтервенції маршала Фоша. Вільсон радив дати Польщі більшість Тешина. Тим часом поляки зірвали нав'язане англо-американцями перемир'я з Україною і кинули в бій армію Галлера, окупували нафтові терени, відтяли галичан від Карпат, а бригаду Кравса витіснили до Чехословаччини. Прага передала Бенешові 19 травня прохання галичан про зброю і набої, або не буде виконано нафтову угоду. До виходу польського авангарду на залізницю чехи вивезли 20-21 травня своїми локомотивами 213 вагонів вантажу зі станції Ужок на лінії Турка-Сянки. Міністр Заградник в грудні 1921 р. проситиме Масарика взяти 28 залізничників-українців на службу за сприяння цієї акції [41]. Меморандум Бенеша 20 травня комісії у справах нових держав визнав, що внаслідок індустріалізації та припливу робітництва зновні, у Тешинській області є 230 тисяч поляків, 115 тисяч чехів і 80 тисяч німців. Та чеська промисловість потребує вугілля, залізниця і перевал зв'яжуть Словаччину і Моравію. Міністр не розраховував відволікти конкурентів у Галичині, бо кампанія там закінчувалася. Військо румунів ішло з Чернівців на Коломию, зустріло поляків 25 травня південніше Станіслава, а генерал Олтяну на Карпатській Україні мав зв'язок через Тису з Буковиною. За співчуття італійців і американців, польська дипломатія проти-ставила етнічні права історичним і залякувала Францію, ніби у Празі домінують

пронімецькі тенденції зі щойно сформованим урядом В.Тусара. Падеревський і Бенеш обмінялися нотами про взаємне визнання держав 28-30 травня, але обмінові послами вадила "тешинська справа". Постачання паливом набуло не меншої ваги, ніж репатріація легіонів з Росії. Помічник Бенеша Б.Штепанек попереджав про жахливу катастрофу в шахтах, на шляхах, у сільському господарстві й воєнних діях через абсолютну нестачу бензину і мастил. При наступі поляків у Східній Галичині пощастило звідти одержати заледве 40 цистерн з куплених 9000. Поляки не визнали спадкових зобов'язань знищеної ними ЗУНР. Чеський міністр громадських робіт Ф.Станек прохав інтернаціоналізувати Борислав, звідки очисні заводи чехів раніш одержували 35% видобутку, визнати чинною угоду з Україною або дозволити вивезення нафти зі свердловин, що належали заводам Пардубиць, Шумперка, Острави, Братислави.

Бенеш нагадав Пішонови, що чехи пропускають транспорти зі зброєю, аби Польща оборонила від німців Познань і готувалася до боїв у Словаччині з угорською Червоною армією [42]. Маршал Фош обіцяв Бенешові негайно зажадати від поляків 9 тисяч цистерн нафти і бензину згідно з чеським контрактом з Україною. Уряд Польщі відкинув право власності чехів на цистерни, але припустив компенсацію: нафта за цукор [43]. Після наступу угорців Варшава показала лояльність, щоправда, польські загони на Спиші ускладнили зв'язок Праги з Словаччиною, але за декілька днів, з поверненням чеського війська, відійшли. Перемоги Червоної Армії над знекровленим військом Головного Отамана С.Петлюри, втома Галицької армії, малярські успіхи змусили Париж переглянути, чого варті лімітрофи. Лорд Бальфур згодився, що польське військо мусить мати всю свободу просування аж до річки Збруч. Пішона вповноважили сповістити про це Польщі, а неофіційно і делегації України, чий протест було проігноровано. Ухвали 18 і 25 червня 1919 р. була смертним вироком для ЗУНР, а врегулювання за Версальським миром кордону Польщі на заході дало їй змогу кинути сили на Україну. Застереження англо-американців

стосовно консультацій з тубільною людністю за 12 чи 30 років небагато чого варті. Польські жовніри досягли Збруча і витіснили Галицьку армію на терени, підконтрольні Директорії УНР.

Поляки не хотіли загострень, і зустрінутий несподівано сердечно у Варшаві чеський дипломат В.Радимський виявив чимало доброї волі. В Празі преса писала про недовіру між Польщею і Німеччиною та майбутню роль відродженої Росії [44]. Чеські залізниці дістали дозвіл на проїзд французьких поїздів з військом через Богумин до Львова, а ешелонів з іншим вантажем до Кракова. Варшава підозрювала, що чехи лише демонструють лояльність [45]. Комісія п'яти великих держав схилилася поділити князівство з залишенням на польському боці маєтків Лариша. Італійці встали на позиції Антанти, бо інструкції Риму врахували конфлікт на Адріатиці з югославами. Бенеш боронив сілезьких німців, здобував їх приязнь, хизувався своїм пацифізмом. Англо-американці співчували вимозі Польщі компенсувати Тешином втрату надій на шахти Верхньої Силезії. Підприємці тяжіли до Праги [46], і магнат Лариш розповідав, як більшовизм "вирував у карвинському басейні за польського режиму" [47]. Антанта вважала Польщу з її перемогами на литовсько-білоруському і українському фронтах вигіднішою партнеркою порівняно з чехами, безпорадними перед угорською Червоною армією.

Експерти радили поділити район, перетнувши залізниці. Етнічні претензії поляків правомірніші, але чехи залежали би від Польщі з вугілля й коксу, вимушені будувати дороговартісні альтернативні шляхи з Острави на Словаччину. Незважаючи на заперечення французів, більшість підтримала присудження Польщі райони Орави і Спиша. Чеські дипломати запекло боронились, і Бенеш застеріг, що, коли Польщу спіткають "труднощі російської ситуації", образа чехів за Силезію унеможливить допомогу їй. Дмовський назвав незадовільним запропоноване

розмежування, бо разом чехам передано "чи не найбільш польську людність у Польщі". Сторони не хотіли сварки, і в Празі уклали компенсаційну угоду з товарообігу. Масарик вважав: "в разі неминучої поступки домогтися максимуму вугілля і забезпечити право першості при поставках карвинського і верхньосилезького вугілля" [48].

Доброзичливі взаємини антигабсбурзької еміграції під час війни і спроби виробити модус вівенді не запобігли конфліктам. Сен-Жерменський договір визнав Польщу і Чехословаччину за спадкоємиць Австро-Угорщини, а голова конференції Ж.Клемансо не пристав на поради експертів і хотів компромісу. Ухвала з плебісциту в Тешині підсумувала крах Австро-Угорщини. Решту мала зробити нарада послів великих держав. Поляки боялися виступу силезьких німців на користь Праги, турбуючися наслідками майбутнього плебісциту. Масарик конфіденційно пообіцяв не протидіяти полякам у Галичині, а взимку пропонував поділити область.

Прибула до Тешина на початку 1920 року плебісцитна комісія Де Манвіля скасувала проміжну нейтральну зону [49], видала виборчі приписи, тимчасово забрала також Спиш і Ораву. Прага дедалі більше вбачала в плебісциті засіб врятувати "священні права". Бенеш погодився піддати цю справу арбітражеві короля бельгійців Альберта [50], прем'єр-міністр Франції Мільєран через посла Де Маргері здобув напівофіційну згоду Брюсселя. Голова наради послів Ж.Камбон після підписання Тріанонського миру з Угорщиною домігся ухвали про арбітраж [51]. Плебісцит унеможливила загроза кровопролиття. Поляки сподівалися на престиж перемог над Росією. Але Червона армія завдала їм втрат і вдерлася до Польщі. Лорд Керзон, наступник Бальфура у Форін Оффіс, дав згоду Бенешові на кордон по річці Ольжі, включаючи шахти і залізницю. Італійці чинили опір, та вже не мали підтримки США, де ізоляціоністи в сенаті не ратифікували Версальський мир. Санітарний Кордон став предметом обговорення Антанти у Спа. Німці казали, що ліпше поляків використають шахти Верхньої Силезії.

Польща опинилася на грані катастрофи. Європі ввижалася навала більшовиків, Чехословаччина висувалася на пріоритетне місце, і Бенеш плекав намір використати кон'юнктуру. їдучи до Спа з Г.Манвілем, міністр дістав обіцянку, що англо-французи схвалять лінію Ольжі, по прибутті він відвідав Мільєрана і Фоша [52], знайшов спільну мову з італійським міністром Сфорца [53]. Нарада в шефа британської делегації Ейр Кроу за участю Ляроша і Бенеша дала базу ухвали, що зазнала потім тільки дрібних змін. Поляки благали в Антанти порятунку від Росії; лідери Заходу спонукали їх до прямих переговорів з Москвою, а решту квапили врегулювати суперечки [54]. Вони зажадали в прем'єр-міністра Грабського письмову обіцянку заздалегідь погодитися з ухвалою про литовські кордони, Східну Галичину, Тешин і Данциг. Ллойд Джордж казав Падеревському, що "немає сенсу сваритися за Тешинську область, коли можна втратити цілу Польщу" [55].

Під цей диктат Бенеш і Грабський підписали формальне прохання до конференції й обіцяли все виконати. Плебісцит відпав. Звіт твердив, що представники Британської імперії, Франції, Італії та Японії на конференції в Спа від імені своїх урядів рекомендували міністрові д-ру Бенешу цю резолюцію, ухвалену 10 липня 1920 р. у Спа, про врегулювання кордонів обох республік у Тешинській області, Спиші та Ораві. Поляки не мали гадки про домовленість з Ейр Кроу [56]. Великі держави доручили послам уточнити кордон. На відміну від Спа, у Парижі був і спостерігач США. Чехи одержали Карвіну, землі до колії Тешин-Яблунков і вокзал; місто Тешин і терен на схід від залізниці припали Польщі [57]. Французький концерн Шнейдера набув впливу на заводи Шкода, що мали в Тешинській області шахти й інші об'єкти. Американці казали, що компетентна комісія колись змінить цю ухвалу [58]. Варшава ще сподівалася, що американці засудять диктат, та посла вирішили оприлюднити свою ухвалу і без США.

28 липня конференція послів ухвалила, що Польща має Бельський і частину Тешинського повітів площею 1012 кв.км. та 27 сіл Спиша і Орави з теренів, призначених до плебісциту. Чехословаччина отримала 1270 кв.км. у Силезії, де мешкали поряд з німцями і чехами кількадесят тисяч поляків, вугільні копальні й залізницю Богумин-Яблунков, а також 44 села в Ораві й Спиші. Де Манвіль вважав, що "найневигідніший для Польщі плебісцит дав би їй ліпші кордони" [59]. Бенеш одразу підписав ухвалу послів. Німці та опозиція в Празі обурились, а урядова преса вихваляла угоду. Польща сумно сприйняла цю подію. Хоча І.Падеревський поставив свій підпис, але одразу вручив протест, бо це "викопало між двох націй прірву" [60]. Звіт Е.Бенеша постійному комітетові Національних Зборів після бурхливої дискусії схвалили більшістю чи не в один голос. Чеське військо обсіло свій терен, а після делімітації комісією польських і чеських офіцерів під керівництвом союзників обидві держави перебрали 10 серпня 1920 р. владу на своїх відповідних теренах. Заспокоєнню сприяло "Диво над Віслою", коли польські війська раптом завдали росіянам нищівної поразки, і в Європі вщухла паніка з більшовицької навали.

Офіціоз міністерства закордонних справ схвалив перший етап зближення, вигідного Польщі, зацікавленої в výroбах. А вогнище напруги лишилося невигойним. Посол США писав, що Варшава переконана у дезінтеграції Чехословаччини, спільному кордоні з

Угорщиною і придбанні Тешинської Силезії [61]. Маючи клопіт з німцями, чехи почувалися кепсько і на півночі. Примус не задовільнив нікого, попри позірний успіх мистецтва дипломатії. Бенеш спритно скористався скрутним станом Польщі, та насіння розбрату загрожувало згубними пагонами. Це була Пірова перемога. Під час Паризької конференції Україна відіграла певну роль для чехів, які прагнули зберегти історичні кордони і прилучити Словаччину. Прага зважала на змогу підтримати Західноукраїнську Народну Республіку, маючи на меті відволікти поляків від Силезії, а може й укласти триваліші стосунки з Галичиною, звідки чеська індустрія одержувала паливо і сировину. Згодом уряд Першої республіки виявив гарне ставлення до української еміграції. В Празі за чеської моральної й фінансової підтримки функціонував Український університет, а в Подєбрадах була Українська господарська академія, плідно діяли інші освітні та культурні осередки. Незважаючи на те, що ці інституції було згодом знищено після приходу Червоної Армії 1945 р., а українську громаду спіткала трагедія нищівних репресій, спогади про мало не єдиний затишний притулок для українців після поразки Визвольних Змагань залишалися однією з заперук майбутнього відродження у гроні вільних і відтак дружніх націй Східно-Центральної Європи.

1. *Szklarska-Lohmannowa A.* Polsko-czechosłowackie stosunki dyplomatyczne w latach 1918-1925,- Wrocław; Warszawa; Kraków: Wyd.PAN.-1967,-181 s- S. 19; *La Nation Tchèque.*- Nr.6.-15 octobre 1918.

2. *Mamatey V.* The Slovaks and Carpatho-Ruthenians. //Immigrants Influence on Vilson's Peace Policies.-Kentucky Univ.Press.-1967.-P.243-244.

3. *Memoire du Ministère des Affaires Etrangeres des Pays Tchecoslovaquies sur l'Execution de l'Armistice en Autriche-Hongrie.*- Vojensko-historicky archiv- Fond Narodni rada v Pafizi (dali: VHA-NR).

4. *Nečas S.* Počátky vyvozu českého kapitálu do Haliče // Tisic let cesko-polské vzajemnosti.- Sv. 1.- Orava-1966.- S. 193,196; *Хонігсман Й.* Проникнення іноземного капіталу в економіку Західної України в епоху імперіалізму (до 1918 р.).- Львів- 1971.-С.241-248.

5. *Pilch A.* Z dziejów walk polskich i czeskich robotników w latach 1918-1920 // *Z pola Walky*, RJI.- 1958.- §.881.

6. *Ministère des Affaires Etrangeres.* Recueil des actes de la Conference de la Paix. (dali: Recueil des actes...)-Paris: Imprimerie nationale, 1922-1934.-Series IV 3.- Fascicule 3 D-P.231-233; Akty i dokumenty

dotyczące sprawy granic Polski na Konferencji Pokojowej w Paryżu 1918-1919.- T.IV: Śląsk Cieszyński, Spisz i Opawa (do postanowienia przeprowadzenia plebiscytu przez Radę Najwyższą).- Paryż.- 1926- P.9-15.

7. *Pelc F.* O Tešmsko.-Slezska Ostrava.-1928.-S.20-46,186-193.

8. *Szczurek J.* Z wielkich dni...- Cz.3: Przewrót polityczny i wojskowy w r. 1918.- Cieszyn-1928.- S. 10-11; *Matusiak K.* Walki o ziemia Cieszyńska w latach 1914-1920. Pamiętniki.-Cieszyn.-1920.-S. 1920.-S. 172.

9. *Maczyński C* Oswobodzenie Lwowa.-Warszawa.-1921.-T.II.-Cz.1.-S.74-75, 83-84; *Jabłoński H.* Narodziny Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1919).-Warszawa.- 1962.-S.156.

10. *Roja B.* Legendy i fakty.-Warszawa.- 1931.-S.161,217.

11. *Назарук О.* Галицька делегация в Ризи 1920 р. Спомини учасника.- Львів-1930.- С.38-39.

12. *Wandycz D.S.* Zapomniany list Piłsudskiego do Masaryka// Orzeł Biały.- London.-1955.- U 32-35; *Kastory A.* Rola Górnego Śląska w polsko-czechosłowackim konflikcie o Śląsk Cieszyński w latach 1918–1921 //Przegląd Historyczny.- 1970.-U4.-S.634.

13. *Wandycz D.S.* Zapomniany list...-S.II, 17.

14. *Kierski K.* Masaryk a Polska. - Wyd.2. - Poznań. - 1935. - S.74-75.

15. *Wandycz P.S.* France and Her Eastern Allies, 1919-1925. French-Czechoslovak-Polish Relations from the Paris Peace Conference to Locarno. - Minneapolis. - 1962. - P.22.

16. Recueil de documents diplomatiques concernant la question de Jaworzyna, decembre 1918-aout 1923. - Varsovie. - 1923.- P.3-4; *Bielovodsky A.* SevernO hranice Slovenska. - Bratislava. -1946. -S.64.

17. Protokoły posiedzeń Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu z okazu od 2 października 1918 do 23 stycznia 1919 r. opr. Kuźmiński T. //Najnowsze dzieje Polski. Materiały i studia z okresu 1914-1939. -Warszawa. - 1959.-T.II.-S.166.

18. *Kramář K.* Kramaniv soud nad Benesem. Spor Dr.K.Kramare s ministrem zahraničních veci Dr.E.Benešem. - Praha: Tempo. -1938. - 246 s. - S.74.

19. *Latinik F.K.* Walka o Śląsk Cieszyński w r. 1919. -Cieszyn. - 1933. - S.37-38.

20. *Valenta J.* Tešinska otázka 1918-1920. Pfišpevek k česko-polským politickým vztahum v období imperialismu. // Ke vzniku ČSR. Sbornik statí k ohlasu Rijnove revoluce a ke vzniku ČSR. - Praha. - 1958. - (S.207-233). - S.229; *Hájek J.S.* Wilsonovska legenda v dejinách ČSR. - Praha: Orbis. -1953. - 235 s. - S. 134.

21. *Drozdowski A. M.* Ignacy Paderewski - przyczynek do biografii // Miesięcznik Literacki. - 1972. - U4. - S.99.

22. Ustredni vojensky archiv, Praha (dali:UVA). - Ministerstvo narodni obrany dali: MNO). - Presidium: 6330Jl. - Dok. 14 742; Hlavni stab, 1919.-Dok.4 4/51.

23. *Wandycz P.S.* France and Her Eastern Allies... - P.82

24. Statni ustredni archiv, Praha (SUA). - Presidium ministerske rady. - Protokól 32. schuze vlády z 21.1. 1919.

25. Narodni Shromazdeni. Tesnopisecke zpravy o schuzich Narodniho shromazdeni, 14.XI.1918- 15.IV.1920.- Praha: Politika. -1919-1920. -4 vols. -Vol.1. -S.570-572.

26. *Pobog-Malinowski W.* Narodowa demokracja 1887-1918. Fakty i dokumenty. - Warszawa. - 1933. - S.379-384; *Beneš E.* Problemy nove Evropy a zahraničnipolitika Ceskoslovenska, projevy a uvahy z r. 1919–1924. -Praha: Melantrich. -1924. -306 s. -S.66.

27. Sprawy polskie na Konferencji Pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały. -T.II. -Warszawa. - 1967.-S.85-141.

28. *Hupert W.* Walki o Lwów (od 1 listopada 1918 do 1 maja 1919 roku).-Warszawa. - 1933.-S. 151; *Sopotnicki J.* Kampania polsko-ukraińska. Doświadczenia operacyjne i bojowe. -Lwów. - 1921. -S.6.

29. Korespondencja pomiędzy J.Piłsudskim a S.Szeptyckim z lutego 1919 // Niepodległość. - T.VII. - London.-1962.-S.19-20.

30. *Lloyd Джордж Д.* Правда о мирных договорах. - Т.1. - 655 с - Москва: Изд. иностр. лит. - 1957. - С.177-179.
31. *Dmowski R.* Pisma. - Т. VI. - Polityka polska i odbudowanie państwa: druga połowa: wojna od r, 1917. Pokój. - Częstochowa. - 1937. - S. 146.
32. *Mordacq J.J.H.* Le Ministere Clemenceau, Journal d'un temoin. - Paris: Plon. - 1930-1931. - Vol.III. - P.104.
33. *Nickolson H.G.* Peacemaking 1919. Being Reminiscences of the Paris Peace Conference. - Boston: Houfton. - 1933. - 378 p. - P.252.
34. Vojensky ustredni archiv, Praha (далі: VUA). - Ministerstvo narodni obrany (далі: MNO): pres. zastupce ministra, 1919-1920.-Kart.3.1/37,175; Wandycz P.France and Her Eastern Allies... - P.87-88.
35. Tcheques et Polonais. Problemes economiques //Le Temps. - 3 fevrier 1919; Dłuski K. Wspomnienia z Paryża od 4.1 do 10. VIII 1919. - Warszawa. - 1920. - S.33.
36. Archiv Ministerstva Zahranicnich Veci, Praha. Pafizsky Archiv (далі AMZV-PA). - Vol.52. - Dok. 5113.
37. AMZV-Presidium. - Dok.909/1919.
38. Archiv kancelafe presidenta republiky, Praha (далі АКРР). - Т 74/22. - Кг.79.
39. Енциклопедія українознавства. - Ред. В.Кубійович. - Мюнхен- Н.-Йорк. - 1949. - Т. 1. - С.530; *Дорошенко Д.* Мої спомини про недавнє минуле. - 4.4: Під Директорією. На чужині 1918-1920. - Львів. - 1924. - С.38; *Sladek Z., Valenta J.* Sprawy ukraińskie w czechosłowackiej polityce wschodniej w latach 1918-1922 //Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. - 1969. - Т. III. - S. 150
40. AMZV-PA. - Vol.75. - Dok.7497; UVA-MNO. - Hlavni stab. - Kг.426. - С.12.
41. АКРР. - Т97/21. - К.33.
42. AMZV-PA. - Vol.4. - Dok.249.
43. Ibid. - Vol.2. - Dok.50; Vol.28. - Dok.3092.
44. AMZV- Politicke zpravy. - Varsava, 1919. - Dok.31.
45. Ibid. - Dok.67.
46. *Landau Z.* Gospodarcze i polityczne tło kredytów francuskich dla Polski w okresie 1921-1923 // Sprawy międzynarodowe. - 1959. - № 7-8. - S .39-57.
47. AMZV- Politicke zpravy. - Pafiz, 1920. - Dok.239.
48. Głos narodu. - 25 września 1919. - №228. - S.2.
49. Dziennik urzędowy Prefekta przy Komisji Międzynarodowej w Cieszynie dla wschodniej czesci Księstwa Cieszyńskiego, 28.11.1920. - № 1. - P.5-6.
50. AMZV-Politicke" zpravy. - Pafiz, 1920. - Dok. 159,162.
51. AMZV- Politicke zpravy. - Pafiz, 1920. - Dok. 170.
52. AMZV- Politicke zpravy. - Brusel, 1920. - Dok.97.
53. *Matkowski K., Biegański S.* Sprawa polska na konferencji międzynarodowej w Spa. - Warszawa. - 1932. - S.37.
54. AMZV- Politicks zpravy. - Brusel, 1920. - Dok.96.
55. *Lord Riddel's* Intimate Diary of the Peace Conference and After 1918-1923. - London. - 1939. - P.127.
56. Papers and Documents Relating to the Foreign Policy of Hungary. - Vol.1. 1919-1920. - Budapeszt. - 1939. - S.546.
57. AMZV- Politicke zpravy. - Pafiz, 1920. - Dok.239.
58. Dziennik Cieszyński. - 20 lipca 1920. - № 160. - S.2-3; *GMSiorowski Z. J.* Polish-Czechoslovak Delegation, 1928-1922// The Slavonic and East European Review. - Vol.XXXV, 1956-1957. - P. 184.

59. *Pinon R.* La delimitation de la frontiere polono-tsecolovaque en Silesie. - La Silesie Polonaise. - Paris. - 1932. - P.113; *Kańa O., Pavelka R.* Tesinsko v polsko-ceskoslovenskych vztazich 1918-1939. - Ostrava.-1970.-S.33.

60. Dziennik Cieszyński. - 31 sierpnia 1920. -№ 170. - S.3.

61.Sbornikzahranicnypolitiky.-R.1:1920.-C.18.-S.453-454.-16.zari 1920.

62. AMZV- Telegramy dosle. -1920. -Dok.2888:21. fjna, 1. listopadu.

*Mykhajlo Kirsenko*

## UKRAINE IN THE POLISH-CZECHOSLOVAK RELATIONS, 1918-1920

During the First World War the Ukrainian liberation movement was directed against the Russian Empire and oriented to the Central Powers, while the Czechs, the National Council and its legions in the United States and Entente member states aimed at the destruction of Austria-Hungary. There could be no comprehension between Kiev and Prague until late 1918 when both West Ukraine and the first Czechoslovak republic proved to be successor nations of Austria-Hungary.

The mutual Polish and Chech claims on Teshen in Silesia, and on Spish and Orava in Slovakia, made Warsaw a rival, so Prague sympathised with Ukrainian armed resistance to the Polish invasion of Eastern Galicia, a traditional source to supply the Czech plants with oil and materials. When Ukraine was captured by the Soviet Russia and partly by Poland, Czechoslovakia offered its hospitality to refugees as the only place Ukrainians could survive and preserve their identity.